

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ВОЗНЯК Галина Василівна

*докторка економічних наук, професорка,
провідна наукова співробітниця відділу регіональної фінансової політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»;
професорка кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2001-0516>*

ГОЛИНСЬКИЙ Юрій Олегович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка;
докторант ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України»;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>*

Анотація. У статті розкрито теоретико-методологічні засади фінансової політики розвитку територіальних громад. Обґрунтовано авторський підхід до розуміння суті даного поняття. Доведено, що дане поняття є інтегрованим, комплексним видом політики, який узагальнює в собі кілька напрямів та розкривається логічним поєднанням таких складових: а) врахування інтересів суб'єктів місцевої фінансової політики та їх ролі у забезпеченні економічного зростання територіальних громад; б) визначення напрямів формування та ефективного використання фінансових ресурсів; в) реалізацію заходів в напрямі досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку. Конкретизовано принципи, функції та інструменти реалізації такої політики. Визначено стратегічні та тактичні цілі фінансової політики розвитку громад. Аргументовано, що фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності має бути адаптивною, стійкою та орієнтованою на досягнення ціле місцевого економічного розвитку, підтримку населення, бізнесу та критичної інфраструктури. Конкретизовано заходи реалізації фінансової політики в розрізі її структурних складових (бюджетної, податкової, інвестиційної). В дослідженні наголошено, що зважаючи на безпековий виклик, фінансова політика для різних типів громад не може бути уніфікованою та має враховувати: географічне розташування громади, гнучкість у розподілі публічних коштів, оптимізацію витрат, підтримку критично важливих для забезпечення життєдіяльності мешканців об'єктів, взаємодію з міжнародними партнерами тощо.

Ключові слова: фінансова політика, територіальна громада, розвиток, економічне зростання, війна, нестабільність, бюджетна політика, інструменти.

Постановка проблеми. Війна росії проти України, активна фаза якої триває вже третій рік поспіль, негативно вплинула на життєздатність та поступ територіальних громад, призвівши до: руйнування інфраструктури (від житлових будинків, доріг до об'єктів критичної інфраструктури), посилення міграційних процесів (від втрати мешканців громад, де ідуть бойові дії до «припливу» внутрішньо переміщених осіб в тилових громадах), зміни структури економіки, погіршення можливостей формування фінансових ресурсів, а отже і гарантування якісних публічних послуг мешканцям тощо [1].

Війна, також, обумовила суттєві зміни в системі публічних фінансів: практично «занулила» досягнення фіскальної консолідації (державний борг у 2021 році складав 49% ВВП, на кінець 2024 року – 92% ВВП [2]); призвела до значного збільшення видатків державного бюджету, в основному, через зростання витрат на оборону (з 58% ВВП у 2022 році до 64,2% ВВП у 2024 році [3]); «посприяла» скороченню реальних обсягів фінансування освіти та охорони здоров'я, видатків на соціальний захист і забезпечення в 2024 р. (знизилися до довоєнного рівня – 6.8% ВВП [3]). Через війну, фінансова система України, на жаль, опинилась перед особливими загрозами та викликами. Швидкі зміни, миттєва адаптація, нова філософія партнерства, відшукування можливостей розширення фіскального простору – сучасні маркери формування та реалізації адаптивної фінансової політики.

Зрозуміло, що такі тенденції породжують негативні наслідки війни в фінансово-економічній системі територіальних громад, посилюють ризики їх економічного зростання. Разом з тим, ми є свідками того, що територіальні громади (завдяки успішно проведеній реформі децентралізації) в умовах війни стали ключовою ланкою забезпечення стійкості та соціальної стабільності для тилових регіонів і каталізатором процесів стабілізації ситуації для звільнених територій. Попри безпекові виклики, територіальні громади (де дозволять умови) демонструють неабияку стійкість, адаптивність, планують стратегії повоєнного відновлення та відшукують рішення стабілізації власної економіки.

Ще один важливий момент, євроінтеграційні прагнення України. Статус кандидата до членства в ЄС потребує синхронізації цілої низки стратегічних і обізнаність громад з технологіями формування та реалізації місцевих, що дасть змогу не лише залучати європейські інвестиції у відбудову та розвиток територій, але і пришвидшить процеси вступу до Європейського Союзу.

З огляду на зазначене, на часі відшукування дієвих механізмів забезпечення економічного зростання громад. В цьому сенсі саме фінансова політика здатна стати однією з важливих складових регулювання та інструментом управління економічними і соціальними процесами. Тому актуалізуються питання обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження фінансової політики відновлення економічного зростання та забезпечення розвитку територіальних громад в умовах нестабільності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукової літератури виразно демонструє відсутність єдиного теоретико-методологічного підходу до розуміння сутності фінансової політики на локальному рівні функціонування економічної системи. Побутує усталена думка, що фінансову політику доречно розглядати з двох позицій: мікро і макро рівнів. У першому випадку фінансову політику розглядають як стратегію і тактику управління корпоративними фінансами. Якщо ж фінансову політику розглядають на макрорівні, то більшість науковців визначають її як комплекс дій і заходів, що здійснює держава у сфері фінансової діяльності з метою

розв'язання певних завдань та досягнення поставлених цілей [4].

Сучасні вітчизняні дослідники фінансову політику розглядають як складову частину фінансової науки, специфікою якої є її прикладний характер та імперативні засоби розвитку і є сферою відносин, пов'язаних з імперативним перерозподілом частини вартості чистого продукту суспільства, створенням і використанням на основі цього фондів грошових ресурсів держави та її органів [5; 6]. В цьому контексті фінансову політику відносять до сфери державного управління фінансовими відносинами в країні, а це означає, що виходячи з функцій управління, фінансова політика характеризується як теоретично, так і науково обґрунтованою системою планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями економіки і регіонами країни, і ефективного використання централізованих грошових фондів держави чи її органів з метою вирішення поставлених задач [7].

Схожу позицію щодо розуміння суті фінансової політики на макро рівні поділяє відомий вчений І. Лютий, який визначає її як складову соціально-економічної політики держави, яка на основі чинної законодавчо-нормативної бази використовує інститути фінансової системи для оптимального перерозподілу ВВП між галузями економіки, соціальними групами населення, окремими територіями, що забезпечує висхідну динаміку останньої, необхідні структурні зміни та підвищення добробуту населення [8].

Фінансова політика дуже часто ототожнюється із поняттями «фіскальна та монетарна політика», при чому в західній літературі прийнято фіскальну політику розділяти на податково-бюджетну та монетарну. Таке розмежування у наукових роботах набуло поширення у другій половині ХХ ст., відображаючи тенденції до інституційного відокремлення міністерства фінансів і центрального банку [9].

У своїх дослідженнях Дж. Хатер ототожнював державну фінансову політику з управлінням фінансовими ризиками держави як своєрідної корпорації, що має активи і зобов'язання, вважаючи найважливішим завданням такої політики визначення оптимального рівня резервів в умовах гнучкого валютного курсу [10].

Слід погодитися з тими дослідниками, котрі вважають, що фінансова політика – це складова частина економічної політики і є сукупністю інструментів, заходів (розподільчих і перерозподільних) та методів реалізації, які держава здійснює через фінансову систему з метою забезпечення економічного і соціального розвитку. При цьому держава володіє різноманітними методами та формами, інструментами і важелями фінансового впливу, які дають можливість вирішувати поставлені завдання з різними затратами і наслідками. Цілі фінансової політики впливають із потреб економічного розвитку і досягнення високого рівня індивідуального й суспільного добробуту [11; 12]. Інакше кажучи, якщо поділяти такий підхід, то фінансову політику доцільно розглядати як підсистему економічної політики держави (від ефективності функціонування якої залежить її ресурсне наповнення), яка здійснюється у відповідності до цілей її розвитку і являє собою систему планування, організації, контролю за фінансовими відносинами у процесі формування, раціонального розподілу і ефективного використання фінансових ресурсів з метою виконання державою своїх функцій.

Виходячи з такої логіки міркувань слідує, що вектором фінансової політики є забезпечення економічного зростання в країні через механізми фінансового впливу на попит і пропозицію, на споживання, заощадження та інвестиції, тобто фінансова політика завжди має чітке спрямування, а її реалізація, в переважній більшості,

пов'язана із знаходженням компромісу між потребами і можливостями, причому ні одні ні другі не можуть слугувати домінантою фінансової політики.

Узагальнюючи наукові розвідки, доходимо висновку, що фінансова наука, визначаючи фінансову політику на макро рівні сформувала кілька напрямів до розуміння сутності даного поняття: а) сфера діяльності законодавчої і виконавчої влади в частині ухвалення рішень щодо управління фінансовими ресурсами; б) сукупність заходів, цілей та методів для досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави.

Оскільки предметом нашої зацікавленості є фінансова політика територіальних громад, то природньо постає питання: : чи можна викладені вище висновки і узагальнення «перенести» на локальний рівень? Тобто, на часі питання, пов'язані із переосмисленням закономірностей впливу інструментів фінансової політики на забезпечення економічного зростання, а також відшукування наукових рішень щодо адекватної відповіді на суспільні виклики.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження фінансової політики забезпечення розвитку територіальних громад в умовах нестабільності.

Виклад основних результатів. Обґрунтовуючи теоретико-методологічні основи фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад (ФПЗЕЗТГ), схильні вважати, що: а) неможливо буквально «перенести» наукові висновки та узагальнення щодо державної фінансової політики на локальний рівень; б) ФПЗЕЗТГ є категорією надбудови, оскільки обумовлюється, з одного боку, фінансовими відносинами, економічним базисом (до такого відносимо фінанси як економічну категорію), з іншого – політика і економічне зростання територіальних громад становить надбудову. Фінансові відносини визначають її зміст та є основою фінансової політики; в) потрібно погодитися з думкою, що, на відміну від державної фінансової (моносуб'єктної) політики, формування фінансової політики на місцевому рівні має полісуб'єктний характер [13].

Справа в тому, що реформа децентралізації в Україні, яка паралельно супроводжувалась низкою супутніх змін в податковій та бюджетній сфері, послужили поштовхом до низки позитивних зрушень, в т. ч у практиці планування місцевого економічного розвитку (МЕР). А це значить, що фінансовій політиці властива об'єктно-суб'єктна взаємодія. Йдеться про те, що територіальні громади одночасно є і об'єктом і суб'єктом фінансової політики, беручи участь у процесах як формування, так і реалізації. ОМС, громадянське суспільство, бізнес тепер приймають участь у формуванні фінансової політики, виробленні управлінських рішень, що своєю чергою, сприяє підвищенню ефективності такої політики, бо вони ж одночасно є і об'єктами впливу такої політики. Тобто суб'єктами фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад, окрім ОМС та держави, можуть бути всі зацікавлені учасники (стейкхолдери) або через участь у фінансуванні МЕР, або управління фінансовими ресурсами, а кінцевою метою такої спільної діяльності є досягнення цілей МЕР. Залучення громадськості до проектів фінансування місцевого розвитку підвищує економічну ефективність реалізації таких проектів, а отже і фінансової політики. Учасницьке фінансування, з одного боку, сприяє залученню фінансових ресурсів від представників різних місцевих спільнот, з іншого – сприяє визначенню пріоритетів розвитку територіальних громад. Тоді природньо постає питання: на боці чийх інтересів чи на досягнення яких цілей повинна фокусуватись така фінансова політика? Індивідуальних окремих суб'єктів місцевого розвитку чи,

наприклад, державних? В будь якому випадку, реформа децентралізації не завершена, питання синхронізації політик місцевого економічного розвитку з відповідними політиками Європейського Союзу та посилення спроможності місцевого самоврядування, а відтак і адаптація фінансової політики до нових викликів і завдань потребує прискіпливої уваги усіх суб'єктів системи багаторівневого урядування. На наше переконання, «черговість» заходів реалізації такої політики повинна бути спрямована на: покращення добробуту мешканців територіальної громади, економічне зростання та розвиток територіальної громади, як наслідок - держави. Полісуб'єтне управління фінансовими ресурсами, посилення партнерства в ланцюжку уряд - ОМС- бізнес-громадянське суспільство - запорука дієвої фінансової політики забезпечення економічного зростання громад.

Виходячи із таких міркувань, фінансову політику забезпечення/відновлення економічного зростання територіальних громад доцільно розуміти як діяльність ОМС та всіх зацікавлених сторін, спрямовану на мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів задля забезпечення економічного зростання та досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку (Рис.1).

Процеси формування та реалізації фінансової політики на локальному рівні завжди повинні враховувати (як вже йшлося вище) в першу чергу, інтереси мешканців громади, а вже потім інших суб'єктів політики, до яких насамперед, відносимо органи місцевого самоврядування (як носія інтересів територіальної

громади). Зрозуміло, що зважаючи на полісуб'єктний характер фінансової політики, а також відкритість та прозорість процесів формування та реалізації до них можуть долучатися і стейкхолдери місцевого розвитку.

Даний вид політики, одного боку, є складовою державної фінансової політики, з іншого – стрижнем місцевої економічної політики. Досліджуючи фінансову політику в такому ракурсі, слід зазначити, що дане поняття є інтегрованим, комплексним видом політики, який узагальнює в собі кілька напрямів та розкривається логічним поєднанням таких складових:

а) врахування інтересів суб'єктів місцевої фінансової політики та їх ролі у забезпеченні економічного зростання територіальних громад;

б) визначення напрямів формування та ефективного використання фінансових ресурсів;

в) реалізацію заходів в напрямі досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку, попри те, що він (МЕР) піддається впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

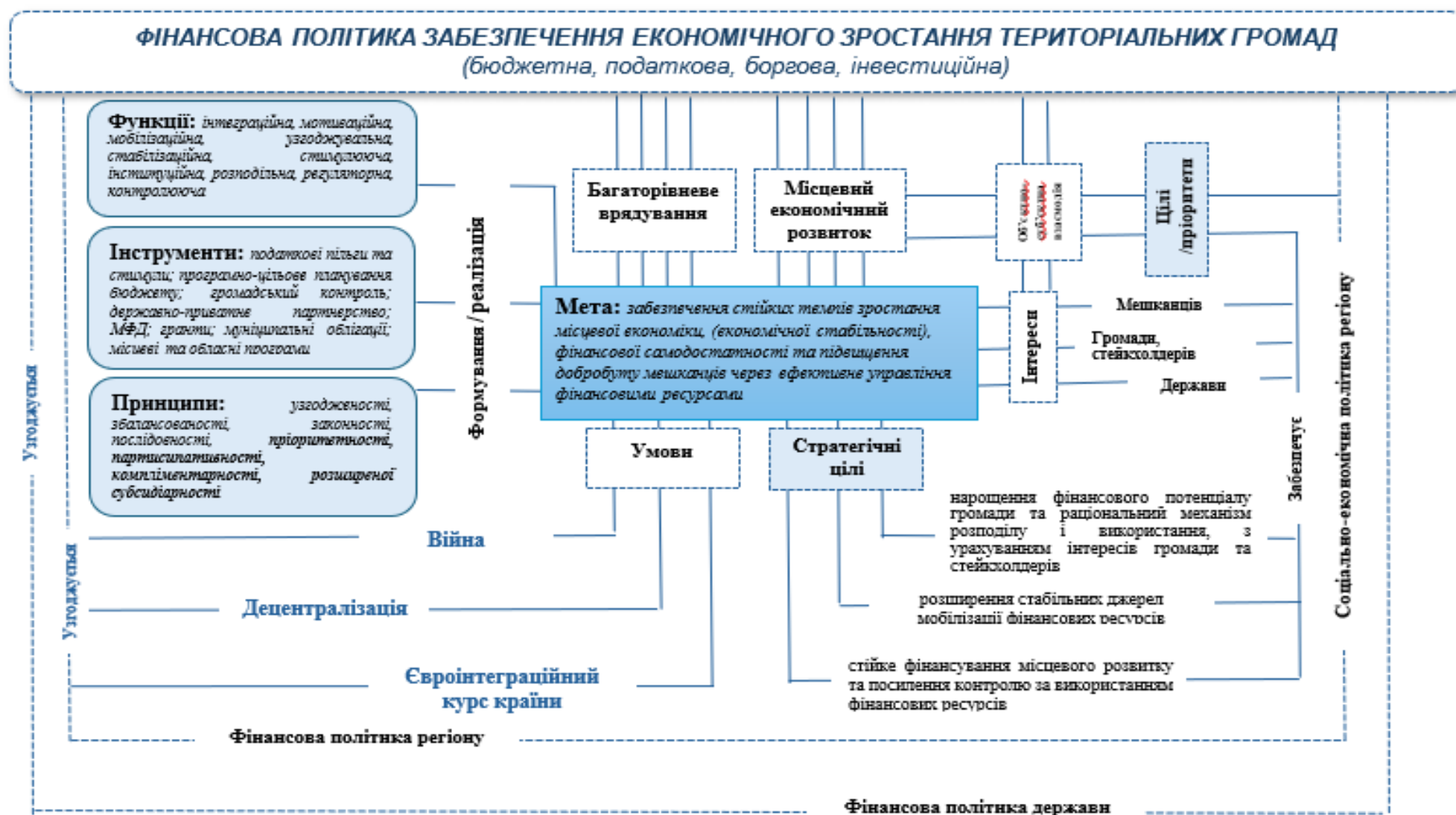

Рис. 1. Концептуалізація фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад

Джерело: запропоновано авторами

Реалізуючи пріоритети розвитку територіальної громади, фінансова політика об'єднує стратегічні та тактичні цілі: стратегічні цілі базуються на пріоритетах стратегії соціально-економічного розвитку громади та слугують умовою задоволення інтересів усіх суб'єктів фінансової системи, а тактичні – покликані забезпечити фінансову стабільність місцевої економіки, її збалансованість, додання викликів кризових явищ, нестабільності тощо. Тактичні цілі фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад досягаються виконанням поточних завдань. Ефективність фінансової політики напряму залежить від належного функціонування та дій її складових (бюджетної, податкової, боргової, інвестиційної). Якщо ми ведемо мову про фінансову політику територіальних громад в сучасних умовах, то, в першу чергу, вона повинна забезпечити стабільність місцевої економіки, бо це передумова економічного зростання. Здатність протистояти сучасним викликам – запорука ефективної фінансової політики та забезпечення економічного зростання.

Зважаючи на полісуб'єктний характер управління фінансовими ресурсами місцевого економічного розвитку, ключовими принципами (окрім збалансованості, законності, системності, ефективності, прозорості) формування та реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності є [13]: партисипативності (передбачає необхідність залучення усіх стейкхолдерів до формування і реалізації місцевої фінансової політики та узгодження їх інтересів); компліментарності (передбачає взаємодоповнюваність, а не взаємозамінність завдань, держави, територіальної громади та мешканців); розширеної субсидіарності (передавання повноважень фінансування місцевого розвитку на більш високий рівень доречно за умови недостатності фінансових ресурсів усіх місцевих стейкхолдерів, що створює стимули залучення коштів не лише місцевих бюджетів, а й бізнесу, громадських організацій, домогосподарств і ін.).

Сучасні підходи до формування та реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності повинні сприяти:

- реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання;
- удосконаленню міжбюджетних відносин (в силу об'єктивних причин, в т. ч. обумовлених війною);
- забезпеченню стабільних доходів місцевих бюджетів через ефективну податкову політику;
- створенню сприятливих умов для малого і середнього бізнесу (бо це рушій змін в громаді) через доступне кредитування, пільги, програми підтримки;
- ефективному управлінню місцевими фінансами через прозоре планування, розподіл та використання фінансових ресурсів;
- відновленню та стійкому розвитку громади через залучення публічних інвестицій, державно-приватне партнерство, екологічні ініціативи, енергоефективні проекти та раціональне використання природних ресурсів;
- розширенню повноважень органів місцевого самоврядування; зближенню результатів діяльності місцевої економіки до потреб громади і найголовне – фінансовій прозорості та підзвітності через посилення дієвості механізмів контролю за використанням бюджетних коштів та участі мешканців у процесах прийняття фінансових рішень.

З огляду на існуючі проблеми та виклики, які істотно впливають на процеси розвитку територіальних громад в Україні, кінцевою метою фінансової політики визначено – забезпечення стійких темпів зростання місцевої економіки, (економічної

стабільності), фінансової самодостатності та підвищення добробуту мешканців через ефективне управління фінансовими ресурсами.

Відповідно до мети, стратегічними цілями фінансової політики повинні бути:

- нарощення фінансового потенціалу громади та раціональний механізм розподілу і використання, з урахуванням інтересів громади та стейкхолдерів;
- розширення стабільних джерел мобілізації фінансових ресурсів;
- стійке фінансування місцевого розвитку та посилення контролю за використанням фінансових ресурсів.

Дієвість реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання повинна бути забезпечена сукупністю таких інструментів: податкові пільги та стимули; програмно-цільове планування бюджету; громадський контроль; державно-приватне партнерство; МФД; гранти; муніципальні облигації; місцеві та обласні програми.

Окрім традиційних функцій (розподільна, акумулююча, регуляторна, контролююча), які виконує фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад доречно виокремити ще і такі [13]: інтеграційну – об'єднання зусиль різних стейкхолдерів у фінансовому забезпеченні та регулюванні місцевого розвитку; мотиваційну – мотивація стейкхолдерів фінансувати місцевий розвиток територіальних громад; мобілізаційну – мобілізація розрізнених фінансових ресурсів із різних джерел для фінансування місцевого розвитку; узгоджувальну – узгодження інтересів різних стейкхолдерів у процесі управління фінансовими ресурсами місцевого розвитку; стабілізаційну – забезпечення стійкості фінансування місцевого розвитку та стійкості рішень фінансової політики; інституційну – формування інституційного середовища довгострокового соціально-економічного розвитку територіальних громад; стимулюючу – створення фінансових стимулів сталого місцевого економічного розвитку.

Висновки. В підсумку слід зазначити, що фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності має бути адаптивною, стійкою та орієнтованою на досягнення ціле МЕР, підтримку населення, бізнесу та критичної інфраструктури. Якщо аналізувати в розрізі її структурних складових (бюджетної, податкової, інвестиційної, боргової), то серед ключових напрямів, які сприятимуть забезпеченню економічного зростання можна виокремити:

✓ *бюджетна складова*

- оптимізація бюджетних ресурсів (йдеться про зменшення неефективних витрат; гнучке бюджетування (перегляд місцевих бюджетів відповідно до потреб та викликів часу; швидка зміна пріоритетів);

- зміна механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів (нова реальність диктує необхідність перегляду чинної системи міжбюджетного вирівнювання в силу зміни структури доходних джерел наповнення місцевих бюджетів, чисельності населення громад і ін.);

- передача окремих функцій з адміністрування місцевих податків та зборів на місцевий рівень, що сприятиме посиленню контролю за їх надходженнями;

- прозорість та відкритість бюджету (йдеться про посилення контролю громадськості за публічними витратами, приміром, через розширення онлайн-платформ, цифрових сервісів для оптимізації витрат);

- формування фондів підтримки малого і середнього бізнесу (особливо для виробничих критично важливих секторів), позаяк працюючий місцевий бізнес та ефективна взаємодія між громадами та підприємцями - основа місцевої економіки в

умовах воєнного часу, а відтак і повоєнної відбудови;

- розширення програм з працевлаштування ВПО, ветеранів, людей, які постраждали від війни, психологічної підтримки населення;

- ✓ *податкова складова*

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу (через пільгові умови для бізнесу);

- спрощення процедур для підприємців (через діджиталізацію податкових та адміністративних послуг);

- ✓ *інвестиційна складова*

- залучення коштів від інвесторів (внутрішні/зовнішні) на відновлення та відбудову громад (активізація інструментів муніципальних запозичень); державно-приватні ініціативи;

- посилення міжнародної співпраці (залучення грантів, кредитів від міжнародних інституцій, в тому числі для ремонту транспортної інфраструктури, комунальних мереж, житлового фонду, модернізації енергетичних систем (альтернативна енергетика), покращення логістичних шляхів).

Зважаючи на безпековий виклик, схильні вважати, що фінансова політика для різних типів громад не може бути уніфікованою та має враховувати: географічне розташування громади, гнучкість у розподілі публічних коштів, оптимізацію витрат, підтримку критично важливих для забезпечення життєдіяльності мешканців об'єктів, взаємодію з міжнародними партнерами тощо. Так, для громад в зоні бойових дій та прифронтових серед заходів з реалізації фінансової політики мають бути: гнучке планування витрат місцевих бюджетів; мінімізація податкового тиску на місцевий бізнес задля збереження економічної активності (де дозволяють обставини); фінансування потреб військових; максимальне фінансування потреб на відновлення критичної інфраструктури. Очевидно, що державні трансферти та міжнародна фінансова підтримка слугуватимуть основними джерелами покриття витрат. В деокупованих громадах фокус реалізації фінансової політики – соціальна підтримка мешканців, які повертаються; відбудова критичної інфраструктури; розмінування територій. Джерела покриття – публічні інвестиції (в т. ч. через спеціальні державні програми, кошти міжнародних донорів). Тилові громади – максимальна підтримка місцевого бізнесу (в т. ч. релокованого); фінансування різних програм для переселенців; залучення інвестицій у пріоритетні сектори місцевої економіки; різнобічна підтримка малого і середнього бізнесу; оптимізація витрат місцевих бюджетів. Це сприятиме нарощенню фінансового потенціалу громад, а отже і розширенню джерел для фінансування необхідних заходів.

Список використаної літератури

1. Возняк Г.В., Стасишин А.В. Кризи: причини, типи, наслідки для розвитку територіальних громад. *Фінансовий простір*. 2023. 4(52). С.7-21
2. Державний борг України сягнув 92% ВВП – оцінка Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/derzhavniy-borg-ukraini-syagnuv-92-vvp-otsinka-forbes-09012025-26148>
3. За даними Державного веб-порталу бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Фінанси. Бюджет. Податки. Національна та міжнародна термінологія : наук. енцикл. вид. : у 3 т. Т. 2 / за ред. Т. І. Єфименко. Київ, 2010. 647 с.
5. Юхименко П. І. Сучасні тенденції та стратегія фінансової політики України.

Фінанси України. 2005. №10. С. 101-111;

6. Лазебник, Л. Л. Щодо теорії фінансової політики: дослідження в координатах організаційно-економічних відносин/ Актуальні проблеми економіки. 2006. № 9. С.51-65.

7. Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави. Вісник Української академії банківської справи. 2007. № 2. С.46-51.

8. Лютий І.О. Фінансова політика: сучасні виклики та суперечності реалізації в Україні. Фінанси України. 2020. №5. С. 50-62

9. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку : монографія / В. Зимовець ; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув.К., 2010.356 с.

10. Huther J. An Integrated Approach to Government Financial Policy. New Zealand Treasury. Working Paper. 1999. №08. Juny. URL: <http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/1999/99-08/twp99-08.pdf>

11. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; ред. В.М. Федосов; Мін-во освіти і науки України.- К.: КНЕУ, 2002. С.30;

12. Мисак С.О. Фінансова політика / С. Мисак. К., 2002. С.5.

13. Фінансова політика місцевого розвитку : монографія / Ю. М. Петрушенко, В. Т. Венцель, А. В. Височина. Суми : Сумський державний університет, 2020. 380 с.